

EMIGRATIONSUTREDNINGEN BILAGA VIII -

Bygdeundersökningar Tryckt 1908

Gunnarskog.

Nästa socken väster och norr om Mangskog är det stora *Gunnarskog*, som har en areal af 412 kvkm. och en folkmängd på 4,850 inv. År 1865 var folkmängden 6,578. Arealen land är 37,118 hektar, däraf odlad jord 3,531 och skog 29,354 hektar. Brukningsdelarna voro år 1903 sammanlagdt 795, däraf 791 brukade af ägare och 4 af brukare. Af de förra hade 379 intill 2 hektar odlad jord, 403 mellan 2 och 20, 8 mellan 20 och 100 samt 1 öfver 100 hektar. Åboarnas antal år 1750 var 217. Jordtorp och andra lägenheter år 1900 voro 149.

År 1813 var socknens sammanlagda taxeringsvärde å jordbruksfastighet 479,271 rdr; den största jordegendomen var Träskog å 30,679 rdr. Ingen jordpossession uppgick till en tiondel af socknen. År 1865 var taxeringvärdet sammanlagdt 2,093,527 kr.; den största jordpossessionen var Västra Sälboda å 248,408 kr. År 1900 var sammanlagda taxeringsvärdet i socknen 2,076,800 kr. Den största jordpossessionen var Träskog Södra å 235,300 kr., som ägdes af Jössefors Aktiebolag. De industriella inrättningarna i socknen inskränkte sig år 1905 till ett sågverk med 6 arbetare och ett tillverkningsvärde af 5,000 kr.

Vid ett närmare ingående på de ekonomiska förhållandena i Gunnarskogs socken får man den bestämda uppfattningen, att jordbruket där i allmänhet gått nedåt under senaste årtiondet. Undantag finnas, som endast synas bekräfta regeln. Redskapen börja bli moderna, men ännu behållas på många håll de gamla.

På sina ställen har man börjat bereda torfströ, som finnes rik tillgång till, och det bär sig riktigt bra, men som det kräfver arbetskraft, så får denna handtering mest ligga nere, ty arbetskraft är nästan omöjligt att uppbbringa.

»I Gunnarskog» — så uttalade sig en framstående kännare på detta område — »skulle bönderna kunna föröka sin skörd och sin inkomst af ladugården med 100 procent. Ladugården borde vara den viktigaste delen af landtbruket, men i stället är den så sorgligt vanlottad. Själfva ladugårdsbyggnaden är i allmänhet så dåligt byggd, att den endast förbittrar tillvaron för kreaturen. Latrinen och spillningen får ligga kvar inne och förpesta luften i stället för att tillvaratagas på det rätta sättet med torfströ. Luft och sol inne i ladugården är man rädd för, men ute låter man luften och solen förslösa 60—70 procent af den naturliga gödselns styrka och värde. I stället för att taga vara på hvad som skänks gratis af naturlig gödsel, låter man det förfaras, säljer sin skog och köper konstgödsel. Att bonden häruppe tappat intresset för jordbruket är ett faktum, det ser man af att han ej vårdar sitt hus, hvarken till det inre eller yttre, och att han alldeles intet sinne har för något som kan fägnat ögat, en liten trädgårdsrabatt kring sin boning e. d. Det är intresset som borde väckas upp igen, då skulle jordbruket bära sig. Nu härja bolagen svårt i denna socken, men hade jordbrukarna på allvar skött sin jord så hade de kunnat stå emot bolagens lockelser. På det sätt som nu sker, synes som om Gunnarskog snart låge i bolagens händer.»

Det ger sig också snart tillkänna att Gunnarskogs socken är mer än någon annan föremål för bolagens jordförvärf. En mängd bolagshemman finnas redan, och fler blifva de för hvarje år. I det stora hemmanet Träskog, det största hemmanet i Jösse härad och upptagande en areal af nära 15,000 gamla tunnland, har Jösseforsbolaget inköpt öfver två tredjedelar af all jord med skogsmark. Då skogsmarkerna inom detta hemman uppgå till öfver 13,000 tunnland och flottleder gå igenom dem, så är lätt att inse hvarför dessa trakter varit så begärliga för bolagen. I Bortan, det näst största hemmanet i häradet, är förhållandet enahanda, och så äfven inom en hel del andra hemman där skogsmarken lockat bolagen till köp.

Men jämsides med att bolagen tränga fram och öka sin rayon går jordbruket i dessa trakter tillbaka. Och det förefaller ganska förklarligt då man hör hur bönderna uppfatta detta bolagsframträngande. »Vi bönder i Gunnarskog ha i gångna tider ansetts vara ett starkt och gediget stånd, ett enigt, hopvuxet helt, som stått emot alla nymodigheter och försök att komma oss till lifs» — så yttrade sig en odalman i denna trakt. »På gårdarna här ha farfarsfar, farfar och far blifvit födda och framlefvat sitt sträfsamma lif. De olika släkterna ha hållit ihop och vi ha känt oss trygga och lugna och ha stått på vår rätt gent emot både bolag och myndighetspersoner, när vi ansågo att de gingo för hårdt åt oss. Men nu har det blifvit annorlunda. Nu har bandet brustit, ty nu ha gårdarna bytt

ägare och brukare. Det är bolagen som trängt sig in. Bolagen begränsa försäljningsområdet för våra skogsprodukter, hindra oss från att använda flottlederna, öfverrösta oss vid kommunalstämmorna och binda vår bestämmanderätt och vår handlingsfrihet öfver det som hör oss till, som är vår egendom. Och så ledsnar den ena bonden efter den andra och beslutar sig för att sälja gården, hellre än att lefva i beroende, och så lämna allt flera sina gårdar och skogar och begifva sig till andra trakter för att där söka skaffa sin drägliga utkomst. Till bolagen säljes naturligtvis alltid gården, ty bolagen gå alltid högst i pris och man ser ju på pengarna».

För 17 år sedan började Jösseforsbolaget köpa egendomar i dessa trakter och har sedan dess fortsatt att inköpa allt mer och mer för att kunna trygga sin trämassetillgång i framtiden. Äfven Sälboda-bolaget har inköpt mycket skog i dessa trakter.

Här funnos för 30—40 år sedan mängder af torplägenheter och jordlotter, därifrån bönderna fingo leja sin arbetskraft, men de ha nu alla försvunnit. En bonde kunde på ett område af något mer än en half kvadratmil uppräknat ej mindre än 67 torplägenheter och jordlotter, som på senaste 35 åren öfvergifvits. Ofta påträffade jag också dessa fordom brukade jordlotter, påminnande om en tid af träget slit och ihärdigt tålmod hos de fattiga bebyggarna här uppe i skogstrakterna. När man ser sådant förstår man siffrorna i statistiken, som visa att här skett en formlig affolkning. Om man räknar de nämnda 67 lägenheterna såsom existensplan för i medeltal 5 personer hvardera, så finner man att öfver 300 personer blifvit genom förhållandenas makt utdrifna från denna lilla fläck af en half kvadratmil och detta på endast 30—35 år.

Dessa små lägenheter inrymde i sig alla de torpare, inhyses och småbönder, som här hade sin bärkning genom att gå på dagsverke hos bönderna. Dessa arbetare kunde hålla jordens bärighet uppe, de lånade ut sin arbetskraft, födde upp många barn på en liten usel teg, där kanske två kor kunde reda sig, odlade upp nya fält i skogarna mellan bergen och tvingade ut ur jorden hvad som med någon möjlighet kunde uttvingas. Men nu är det ödeland i skogarna. Bönderna släppa dit sina kreatur att beta af gräset å de gamla ägorna, och så får skogen så småningom växa ihop om dem igen.

Då man anser sig kunna konstatera, att jordbruket i Gunnarskog står på en ganska låg ståndpunkt, så är detta ett konstaterande af hur förhållandena i de egentliga skogsbygderna gestalta sig. Men äfven i Gunnarskog finnas trakter, där jordbruket står, efter förhållandena i häradet i öfrigt, mycket högt. Man plöjer ännu mycket grundt, men börjar dock öka djupet allt mer och mer. Någon kreatursskötsel af betydelse har man icke att presentera, men man

föder dock upp kalvvar och säljer. I de sydvästra delarna af socknen har man jämförelsevis nära till järnvägen, så att afsättningen till Charlottenberg där kan lämna jordbruket en god hjälp. För smöret betalas i Charlottenberg 1.60—2.10 pr kg., för äggen 1 kr. tjoget. Skummjölken användes för eget behof i hemmet och till kalvvar och svin. Någon transport af mjölk till försäljning kan icke förekomma från dessa trakter, ty väglängderna äro för stora. Till Charlottenberg är vägen mellan 1½ och 2 mil och till Arvika c:a 3 mil.

Kreatursrasen är i dessa trakter en blandning af telemark, ayrshire och finska. Skogsbete förekommer här, och just denna blandning föder sig bäst, liten och »närig» som den är. En sådan ko mjölkar 10—11 liter om dagen.

För 40 år sedan funnos flera bruk i Gunnarskog, och bönderna körde då kol, järn och malm mellan Lyreds, Träskogs och Fredros bruk samt Kongsvinger. Det var småbönder som i allmänhet hade dragare och togo körslor för bruken. »De gifte sig unga den tiden, och de gräto när de inte fingo sin jordlott att bygga sin egen lilla stuga på», sade en gammal man i djup rörelse. »Då de fingo jordbiten, så röjde de och plöjde af lefvande lust, och de hade den uppfattningen att de skulle söka tränga undan skogen och skaffa fram åker på dess plats. Men nu lägger man ut dessa åkrar och sår skog på dem, precis som om det inte skulle finnas folk som vill ha jord, och som om det inte funnes skog tillräckligt ändå».

År 1876—78 köptes de första skogslotterna uppe i öfre Gunnarskog, och sedan har skogshandeln pågått oafbrutet.

En gammal man talade om förhållandena i Gunnarskog på 60-talet. »Då arbetade man åt bruken för en dagspenning af 24 skilling och för häst och karl högst 1 rdr 24 sk. Men så lefde man ändamålsenligare. Ett skålpund kaffe, som kostade 32 skilling, räckte då i månader, men nu förslår det ingenting. Socker till kaffet behöfde man inte då, men nu går det åt ett kg. i veckan.» — »Att bruken lades ned vållade ingen kris, men nog var det många som reste till Amerika af dem som förut haft sin utkomst genom bruken.» — »När bruken slutade, så började man sköta jorden i stället», och så började dessutom skogshandeln, så att bönderna fingo timmerkörning. Och den körningen förtjänade de mer på än på körning och kolning åt bruken.

Dessa biförtjänster på skogen ha naturligen icke minskats under senare tider, utan snarare tvärtom. Bolagens jord- och skogsförvärf har pågått med kraftig fart, och deras trämassefabriker sluka kolossala massor af skogen. Böndernas biförtjänster inom Gunnarskogs socken äro timmerhuggning från oktober till vintern öfver samt flottning från april och till hösten. Öfriga tiden på året har man arbete vid bruken i de orter, där dessa ligga i närheten. Man är endast

hemma de tider, då man måste så och skörda på egen gård. »I regel reda sig de som ej ha dragare bäst, ty dessa små jordbrukare äro i allmänhet utan hypotekslån, hvilket oftast vidlåder de större.»

Lönen för en dräng i dessa trakter är 200 kr. och däröfver samt för en piga hälften eller något mer. En bolagstorpäre har 1.60 om dagen och får för arrendet betala 50, 60 å 75 kr. om året. Lönen är ibland 1.75—2.00 kr. om dagen.

Timmerhuggningen betalas med 1.50 för tolfte vanligt timmer. Propsen betingar i huggning 3—3.50 pr 1,000 löpfot.

Kolhuggningen betalas med 10 öre pr 9 kvarters högt res.

Timmerkörningen betalas med olika belopp allt efter väglängden, från 2.50 till 12 kr. för 1,000 fot.

Skogsarbetet i öfrigt betalas ungefär som i Mangskog och Brunskog. *Kolningen* t. ex. 4.50 pr stig. Äfven här i socknen är lingonplockningen en binäring för många, ej alls att förakta.

Timret tages på 7½ tum, riset och affallet tages ej bort utan får ligga kvar och hindra återväxten. På senaste åren ha dock bolagen börjat vårda sin skog.

Man får ett bestämdt intryck af att Gunnarskog i högre grad än någon annan socken är i färd med att affolkas. Det synes gå mycket fort, antagligen fortare för hvarje ny jordlott bolagen köpa in för sina skogsbehof. Bolagen synas hålla på att tränga ut och splittra bondeståndet i denna socken, ett bondestånd som alltid förr hållit så väl ihop och varit socknens gedigna kärna och must.

Man har nedlagt mycket kostnader och arbete på nya vägar i denna socken. Flera af dem äro dock ännu icke fullt färdiga. Det synes som om i de socknar, där bolagen ha något att bestämma, väganläggningsarbetena äro ovanligt omfattande.